

Motion till riksdagen 2021/22:470

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

Stoppa den grova kriminaliteten

---

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	1
3 Inledning.....	2
4 Vad säger forskningen om brottsutvecklingen?	3
5 Brottsförebyggande arbete.....	5
6 Tillsätt en nationell haverikommission mot skjutningar	5
7 Destruktiva mansnormers koppling till kriminalitet.....	6
8 Återfallsförebyggande arbete	6
8.1 Bättre inkludering i samhället	6
8.2 Nationellt avhoppprogram	8
9 Sprid polisens projekt ”Sluta skjut” till hela landet.....	9
10 Riktade insatser mot narkotika och illegala vapen	10
10.1 Stryp efterfrågan på narkotika	10
10.2 Stryp tillgången till narkotika och vapen.....	11
10.3 Stoppa smugglingen av illegala vapen och explosiva varor	12

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör tillsätta en nationell haverikommission i syfte att minska skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig aktör i uppdrag att ta fram en åtgärdsplan för att arbeta med pojkar och unga män i syfte att förebygga gängkriminalitet och våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Polismyndigheten, Kriminalvården och Brottsförebyggande rådet i uppdrag att ta fram en nationell strategi för att sprida ”Sluta skjut” till hela landet och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att genomföra riktade insatser mot områden med hög narkotikakonsumtion i syfte att strypa efterfrågan och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att inrätta fler sambandspersoner i centrala transit- och produktionsländer i syfte att kartlägga distributionskedjor för narkotikasmuggling och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till regelbundet återkommande vapenamnestier i syfte att få människor att lämna in illegala vapen, ammunition och explosiva varor och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att särskilt prioritera smuglingen och hanteringen av illegala vapen i syfte att stoppa den och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Det är Vänsterpartiets absoluta övertygelse att en stark, gemensamt finansierad och jämlik välfärd med en väl fungerande skola, fritidsverksamhet, sjukvård, socialtjänst, låg arbetslöshet och ett starkt socialt försäkringssystem är det bästa sättet att motverka klassamhället och att förebygga kriminalitet. Samtidigt måste grov brottslighet som gängkriminalitet bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat. Att lagstifta om längre straff för vissa brott kommer dock aldrig att vara lösningen. I stället behövs ett helhetsgrepp på och en kraftansamling för det brottsförebyggande arbetet samt en satsning på den gemensamma välfärden. I det brottsförebyggande arbetet behöver samtliga relevanta myndigheter, inte bara socialtjänst och polis, samverka. Vår uppfattning är att dagens utbildningssystem, de ökade klyftorna i samhället, nedmonteringen av de sociala skyddsnäten, arbetslöshet och en ökad segregation leder till att en del personer blir diskriminerade och hamnar utanför samhället. Denna utveckling leder i sin tur till en ökad rekryteringsbas för bl.a. gängkriminalitet och våldsbejakande extremism. Vi vill därför se politiska initiativ och lagstiftning som framför allt stärker kommuners,

civilsamhällets och andra aktörers förebyggande arbete, snarare än en ensidig fokusering på rättspolitik och straffrätt. När samhället lämnar vissa orter eller stadsdelar kan de kriminella, våldsbejakande krafterna slå rot. Sådana krafter har betydligt svårare att agera i ett lokalsamhälle där det finns en närvarande områdespolis som har invånarnas förtroende, mötesplatser i form av folkbibliotek, ett aktivt civilsamhälle och fritidsgårdar, samhällsinstitutioner i form av socialkontor, försäkringskassa och arbetsförmedling samt förskolor och skolor där personalen har resurser och tid att se varje barn. Ett samhälle där människor trivs och har framtidstro.

4 Vad säger forskningen om brottsutvecklingen?

Det dödliga våldet har sedan 1990-talets början stadigt minskat i Sverige, fram till för några år sedan, då nedgången bröts och i stället övergick i en uppgång. Nivån i dag är dock fortfarande lägre än under 1990-talet.¹ En rapport² från Institutet för framtidsstudier (IFF) 2018 visar att brottsligheten i Sverige ligger på en stabil nivå (Brottsförebyggande rådet, Brå, 2018). Exempelvis har antalet bostadsinbrott och personrån varit oförändrat under i stort sett hela 2010-talet och andelen som uppger att de utsatts för misshandel har minskat. Samtidigt har det dödliga skjutvapenvåldet ökat. När det gäller ungdomskriminaliteten som helhet uppvisar även den en stabil eller lätt nedåtgående trend (Estrada, 2017) och landets yngre befolkningsgrupper är betydligt mindre brottsbelastade än de äldre grupperna. Men samtidigt som lagöverträdarna har blivit färre över tid (en minskning i prevalens) har antalet brott per lagöverträdare blivit större (en ökning i incidens).

Vänsterpartiet är inte för generella straffskärpningar. Dock kan vi se att det finns områden där straffen kan behöva skärpas. Vi har t.ex. stått bakom straffskärpningar när det gäller vapenbrott och sexualbrott och brott mot barn. Förslag som innebär nykriminalisering eller straffskärpningar ska alltid vara väl underbyggda och ha analyserats utifrån nödvändighet, effektivitet och proportionalitet.

Det är en förhållandevis liten grupp unga män som begår den största delen av de grövsta brotten. Det är inte särskilt sannolikt att ”hårdare tag” med längre straff kommer att avhålla denna grupp män och andra unga män som befinner sig i riskzonen för liknande kriminalitet från att begå brott. Vårt resonemang bekräftas och styrks av forskning som visar att längre straff inte är effektiva i den meningen att de får människor att begå färre brott. En person som sitter i fängelse är visserligen delvis förhindrad från att begå nya brott. Men för att få effekt på brottsnivån i samhället krävs att människor sitter inspärrade under väldigt långa perioder.³ Vi vänder oss bestämt emot en utveckling där människor sitter inlåsta på lång obestämd tid utan möjlighet till rehabilitering och återanpassning till samhället.

Den mest använda våldsmetoden vid dödligt våld generellt i Sverige är kniv, men användningen av skjutvapen har ökat stadigt sedan mitten av 2000-talet och är i dag nästan lika vanlig som kniv. Enligt studier från Brottsförebyggande rådet (Brå)⁴ kan ökningen kopplas till konflikter i den kriminella miljön. Det dödliga våldet vid

¹ Dödligt våld i den kriminella miljön 2005–2017, Brottsförebyggande rådet, rapport 2020:4.

² Institutet för framtidsstudier, Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige, Forskningsrapport 2018:4.

³ Se t.ex. Felipe Estrada, professor i kriminologi, Stockholms universitet, m.fl.

⁴ Se bl.a. Dödligt våld i den kriminella miljön 2005–2017, Brottsförebyggande rådet, rapport 2020:4.

kriminella konflikter har i stor utsträckning flyttat utomhus, till olika platser i den offentliga miljön. Det är vanligt att skjutvapen används, och under perioden 2005–2017 har skjutvapen blivit ännu vanligare. Automatvapen förekom i stort sett inte alls fram till 2012 men förekommer i nära en fjärdedel av fallen i den kriminella miljön under den senare delen av perioden. Studien visar att brottsoffer för dödligt våld vid konflikter i den kriminella miljön generellt är yngre än vid andra typer av dödligt våld. Vidare är dödligt våld vid konflikter i den kriminella miljön i första hand ett storstadsfenomen. En dryg tredjedel av fallen har skett i Stockholms län (35 procent), en dryg fjärdedel i Västra Götaland (26 procent) och en knapp fjärdedel i Skåne (23 procent), medan en sjättedel skett i övriga landet (16 procent). År 2020 användes skjutvapen i 48 fall av dödligt våld, vilket var 3 fall fler än 2019. Andelsmässigt uppgick det dödliga skjutvapenvåldet till 39 procent av samtliga konstaterade fall av dödligt våld 2020. Av de 48 fallen av dödligt våld där skjutvapen användes under 2020 skedde 33 fall i storstadsregionerna Stockholm, Väst och Syd.⁵

Brottsförebyggande rådet har gjort en jämförande studie av det dödliga skjutvapenvåldet i Sverige och andra europeiska länder. Fram till för några år sedan tillhörde Sverige de länder i Europa som hade relativt låga nivåer av dödligt våld. Under den studerade perioden har den svenska nivån dock stigit och ligger nu högre än i många andra länder. Uppgången i Sverige gäller framför allt dödligt våld med skjutvapen som började öka redan under mitten av 2000-talet. Den största skillnaden mellan Sverige och övriga Europa avser dödligt våld med skjutvapen mot 20–29-åringar; det är i princip enbart inom denna åldersgrupp som den svenska ökningen har ägt rum. De största könsskillnaderna i dödligt våld observeras just i dödligt våld med skjutvapen, som sällan riktas mot kvinnor. Forskning visar att ökningen i det dödliga skjutvapenvåldet i Sverige är starkt förknippad med kriminella miljöer i utsatta områden. Enligt Brå är ökningen av skjutvapenvåldet i Sverige inte helt lätt att förklara. En rimlig slutsats är att ökningen i Sverige kan handla om en särskild gruppdynamik i den kriminella miljön, där skjutningar utlöser varandra. Varför en sådan dynamik har uppstått just i Sverige är enligt Brå till stor del oklart.⁶ En av Brå nyligen presenterad rapport⁷ visar att fler kriminella nätverk än tidigare strävar efter att kontrollera lokala narkotikamarknader i vissa bostadsområden. Konkurrensen om områden leder till högre konfliktnivåer. Bostadsområdena präglas av ekonomisk segregation, sociala problem och otrygghet. En väsentlig del av narkotikadistributionen koncentreras i dessa områden, men själva försäljningen är betydligt mer omfattande. Dessa omständigheter innebär att det enligt Brå kan krävas bredare insatser för att komma åt narkotikahandlingen i utsatta bostadsområden.

Skjutvapenvåld och handgranatsdetonationer är starkt koncentrerade till socialt utsatta områden i svenska storstäder, där levnadsvillkoren är betydligt sämre och individernas sociala och ekonomiska resurser svagare. Flera studier visar att våldet främst drabbar unga män som är aktiva i, eller vistas i närhet av, kriminella miljöer.⁸

⁵ Brottsförebyggande rådet, Konstaterade fall av dödligt våld. En granskning av anmält dödligt våld 2020.

⁶ Brottsförebyggande rådet, Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder. En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder, 2021:8.

⁷ Brottsförebyggande rådet (Brå), Narkotikamarknader. En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare, 2021:10.

⁸ Institutet för framtidsstudier, Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige, Forskningsrapport 2018:4, Brottsförebyggande rådet, Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder. En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder, 2021:8.

Dessvärre finns det flera fall de senaste åren där personer som bara råkat vara på fel plats vid fel tillfälle blivit offer för kriminella gängs skjutvapenvåld. I juni 2021 sköts en polis till döds på öppen gata under tjänsteutövning. Flera skjutningar har inträffat i bostadsområden, köpcentrum och andra centrala områden där många människor befunnit sig. Det är helt oacceptabelt. Vänsterpartiet har förslag på flera åtgärder som syftar till att vända den destruktiva utvecklingen.

5 Brottsförebyggande arbete

Förebyggande åtgärder på lokal nivå är nödvändiga eftersom det är där som kriminella gäng verkar. För att det brottsförebyggande arbetet ska vara effektivt och framgångsrikt krävs att samtliga relevanta aktörer på lokal nivå samverkar både när det gäller definitionen av problemet, i framtagandet av en handlingsplan mot problemet och igenomförandet av de åtgärder som följer av den. På så sätt skapas förutsättningar för statliga myndigheter, kommunala verksamheter och det civila samhällets organisationer, inklusive trossamfund, att utifrån ett helhetsperspektiv kunna arbeta målinriktat tillsammans. Redan i dag pågår det på flera platser i landet framgångsrikt brottsförebyggande arbete. Vänsterpartiet anser att de insatser och åtgärder som fungerar bra bör spridas till alla socialt utsatta områden. Det förebyggande arbetet måste därför bygga på en genomarbetad samhällsanalys och effektiva åtgärder. Dessvärre har tidigare åtgärder ofta saknat systemtänkande och varit fragmentariska, kortsiktiga och för fokuserade på enskilda individer i stället för på området. För att kunna vända den negativa utvecklingen i områden som särskilt drabbats av kriminalitet måste åtgärderna utgå från ett systemändrande perspektiv.⁹ Läs mer om våra förslag som rör polisens arbete i socialt utsatta områden i motion 2021/22:454.

6 Tillsätt en nationell haverikommission mot skjutningar

Skjutvapenvåldet skördar unga människors liv och slår sönder familjer. Otryggheten för alla invånare ökar i de områden där skjutningarna förekommer. Hämndspiraler bland olika kriminella gäng leder till fler skjutningar. Intensiva satsningar har gjorts av rättsvårdande myndigheter för att stoppa den gängkriminella utbredningen. Det pågår en myndighetsgemensam satsning mot organiserad brottslighet där 12 myndigheter samverkar. Arbetet är bl.a. riktat mot strategiska personer som bedöms vara samhällsfarliga och som bedriver organiserad brottslighet. Ärendena handlar bl.a. om brott mot välfärdssystemen, bekämpning av narkotikabrottslighet, bekämpning av vapenbrott men också motverkande av terrorism och penningtvätt. Flertalet av satsningens insatser har även tydliga kopplingar till kriminella nätverk och organiserad brottslighet i utsatta områden. Vidare har satsningar som t.ex. Operation Rimfrost haft viss framgång, bl.a. frihetsberövades 535 individer och en större mängd vapen, sprängämnen och narkotika beslagtogs. Trots omfattande och offensivt polisarbete har utvecklingen nationellt

⁹ Rinkebymiljarden. En riktigt bra affär, Nilsson Lundmark, Eva och Nilsson, Ingvar, 2017.

dessvärre fortsatt i en negativ riktning och skjutningar och sprängningar ligger på en hög nivå.

Detta visar att regeringen omgående måste ta ett helhetsgrepp på problematiken med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet. Målet ska vara att minska förekomsten av skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet samt att stärka tryggheten för de människor som bor i utsatta områden. Alla berörda aktörer och myndigheter som polis, kriminalvård, Brottsförebyggande rådet, socialtjänst, skola, civilsamhällets organisationer, relevanta forskare m.fl. behöver samlas i syfte att ta fram en konkret handlingsplan för att minska våldet och gängkriminaliteten. Vidare bör kommunernas, regionernas respektive statens ansvar och skyldigheter tydliggöras i arbetet.

Regeringen bör snarast tillsätta en nationell haverikommission i syfte att minska skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Destruktiva mansnormers koppling till kriminalitet

Det finns många förklaringsmodeller kring varför personer blir gängkriminella eller radikaliseras till våldsbejakande miljöer. En radikalisering sker i en kontext där många olika komponenter spelar in. Radikaliseringen bör ses inom en socialpolitisk ram, där social osäkerhet, arbetslöshet, otrygghet, skola och hopplöshet inför framtiden spelar sin roll. Detsamma gäller deltagandet i gängkriminella grupperingar. Män är överrepresenterade bland såväl våldsbejakande som gängkriminella grupperingar, men det finns även kvinnor som medverkar. Olika våldsbejakande miljöer kan ha behov av olika former av förebyggande åtgärder och måste vara anpassade till lokala förhållanden. Ungefär var tredje ensamagerande gärningsman är socialt isolerad, och metoder för att upptäcka riskbeteende som Trap-18¹⁰ måste få större spridning. En gemensam nämnare för de män som dras till olika våldsbejakande miljöer och gängkriminalitet är kvinnohatet. Det är framför allt män under 25 år som dras till gängkriminalitet och extrema värderingar och som radikaliseras. Det är i miljöer som hyllar den aggressiva maskuliniteten som detta sker. Män som hyllar krig, blod och våld och som ser kvinnor som underlägsna varelser. Detta är en nidbild av maskulinitet, dragen till sin yttersta spets. Därför behöver problematiken med våldsamt beteende, extremism och radikalisering också förstås och angripas utifrån de existerande stereotypa och destruktiva könsroller som finns och som framhålls, förstärks och reproduceras av de våldsbejakande grupperna. Vi vill se fler initiativ för att på allvar jobba med målgruppen pojkar och unga män i våldsförebyggande syfte. Skolan kommer här att spela en central roll då den når i stort sett alla främst under mellan- och högstadieåren. En idé kan vara ytterligare satsningar på att sprida det arbete med målgruppen som redan bedrivs genom Toleransprojektet via Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet.

Regeringen bör ge lämplig aktör i uppdrag att ta fram en åtgärdsplan för att arbeta med pojkar och unga män i syfte att förebygga gängkriminalitet och våldsbejakande extremism. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

¹⁰ Trap-18 Terrorist Radicalization Assessment Protocol.

8 Återfallsförebyggande arbete

8.1 Bättre inslussning i samhället

En mycket viktig del av det brottsförebyggande arbetet är att se till att inte kriminella personer återfaller i brott efter avtjänat straff. Det gäller i synnerhet vid grov brottslighet som är gängrelaterad. För att öka klienternas förutsättningar att inte återfalla i brott arbetar Kriminalvården med olika former av frigivningsförberedelser. En åtgärd är utslussning, vilket innebär att den intagne under en period före frigivning får större frihet på ett individanpassat och strukturerat sätt med stöd och kontroll utifrån aktuella risker och behov. Frigivningsförberedelserna handlar även om att ha en god planering för tiden efter att övervakningen har upphört. Dessvärre har återanpassningen av intagna i samhället, s.k. inslussning, länge varit bristfällig.

Regeringen har tillsammans med Vänsterpartiet under tidigare mandatperiod avsatt medel i budgetpropositionerna till Kriminalvården för att bl.a. stärka det återfallsförebyggande arbetet. Regeringen gav Kriminalvården i uppdrag att genomföra en försöksverksamhet med inslussningsprogram. Programmet syftade till att höja effektiviteten i det återfallsförebyggande arbetet och pågick t.o.m. juni 2020. Syftet med försöksverksamheten var att ta fram fungerande strukturer och principer för samverkan, främst med kommuner, regioner, Arbetsförmedlingen och civilsamhället. Inslussningsarbetet prövades i en försöksverksamhet. Frivilliga kommuner, varav ett antal med socialt utsatta områden, skulle delta i försöksverksamheten. Intagna i fängelse som vill sluta begå brott erbjöds att delta i ett inslussningsprogram under tiden som de stod under övervakning efter villkorlig frigivning. Programmet skulle samordnas mellan Kriminalvården och lokala samhällsaktörer på den intagnes hemort via en inslussningsgrupp. Frigivningen skulle planeras gemensamt, noga och i god tid, insatser från anstaltstiden skulle fullföljas och följas upp, någon form av sysselsättning skulle garanteras och skuldrådgivning och tillgång till en stödperson från det civila samhället skulle erbjudas.

Dessvärre visar Brottsförebyggande rådets utvärdering att försöksverksamheten misslyckats helt beroende på dålig planering och förberedelse, lågt antal deltagande klienter och bristande nationell styrning.¹¹ Vänsterpartiet anser att detta är mycket beklagligt. Den bristande inslussningen och återanpassningen av personer som avtjänat fängelsestraff drabbar både dem och allmänheten som riskerar att utsättas för nya brott. Det är både kontraproduktivt och orimligt att staten inte tar ett större ansvar för inslussning och återanpassning av människor som begått grova brott. Vänsterpartiet anser att regeringen behöver ta ett helhetsgrepp på frågan om inslussning och återanpassning till samhället. Försöksverksamheten med inslussning hade kunnat vara ett första steg på vägen. Nu brast det nödvändiga förberedelsearbetet och därigenom förutsättningarna för att verksamheten skulle lyckas.

I vårändringsbudgeten för 2021 har regeringen höjt anslaget till Kriminalvården i syfte att myndigheten ska fortsätta att utveckla arbetet med inslussning inför en bredare spridning av modellen. Enligt regeringen bör ett särskilt fokus riktas mot insatser för unga dömda. Vidare ska minst ett av de av Polismyndigheten utpekade särskilt utsatta områdena ingå (prop. 2020/21:99). Detta är lovvärt men långt ifrån tillräckligt. Frågan

¹¹ Brottsförebyggande rådet, Samordnade insatser för klienter med villkorlig frigivning. Utvärdering av Kriminalvårdens försöksverksamhet med inslussningsgrupper, rapport 2020:15.

om inslussning och återanpassning av grovt kriminella människor måste omfatta hela landet, och samtliga involverade aktörer, kommuner och olika myndigheter måste ta sitt ansvar. Riksdagen har tidigare riktat ett tillkännagivande till regeringen om att Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall bör förstärkas (bet. 2018/19:JuU13). Vänsterpartiet anser att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över hur staten skulle kunna ta ett större ansvar för inslussning och återanpassning av grovt kriminella personer efter avtjänat straff. Det är högst rimligt att staten under en tillräckligt lång period efter frigivning tar ansvar för personernas försörjning, sysselsättning och boende. Allt för att minska återfall i brott och underlätta återetableringen i samhället. Läs mer om vårt förslag i motion 2021/22:916 om kriminalvården. Om vår kritik mot polisens definition av socialt utsatta områden går det att läsa i motion 2021/22:454.

8.2 Nationellt avhoppprogram

Av tidigare studier framgår att det finns flera brister i samhällets förmåga att stödja den person som vill lämna en kriminell eller extremistisk miljö.¹² Fler insatser behövs för att motivera människor att hoppa av, myndigheternas kunskap om målgruppen behöver förbättras och möjligheterna att få stöd behöver bli mer likvärdiga över landet. På såväl nationell som regional och lokal nivå behöver insatserna från samhället samordnas bättre mellan berörda aktörer och bli mer strukturerade och långsiktiga.

Regeringen gav 2020 ett uppdrag till Kriminalvården, Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen att gemensamt ta fram ett nationellt avhoppprogram i syfte att förstärka samhällets stöd till individer som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar. Av utredningen Kommuner mot brott (SOU 2021:49) framgår att ett förslag till nationell samordningsstrategi för avhoppverksamhet som Kriminalvården, Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse tagit fram, för närvarande är under beredning i Regeringskansliet. Myndigheterna har i sin slutredovisning föreslagit en samordningsstruktur för avhoppverksamhet där Brottsförebyggande rådet (Brå) föreslås få en samordnande roll på nationell nivå, länsstyrelserna, genom de brottsförebyggande samordnarna, på regional nivå och kommunerna på lokal nivå. Kommunerna föreslås därtill få ansvar för det operativa arbetet tillsammans med Polismyndigheten och Kriminalvården. Förslaget anger dock inte vilka insatser som avhoppare ska erbjudas. Utredningen Kommuner mot brott (SOU 2021:49) gör därför bedömningen att det kan finnas anledning att överväga införandet av ett särskilt, nationellt avhoppprogram för att säkerställa att individer som vill upphöra med kriminalitet ges möjlighet att göra det på ett snabbt och effektivt sätt.

Såvitt vi kan se motsvarar inte myndigheternas förslag om en samordningsstruktur för avhoppverksamhet ett nytt avhoppprogram. Vi har uppfattat att regeringens uppdrag till myndigheterna var att ta fram ett sådant program. Med anledning av regeringens pågående beredning av ovan nämnda förslag avstår dock Vänsterpartiet från att lämna något konkret förslag i detta sammanhang. Vi kommer dock noga att bevaka frågan och vid behov återkomma med förslag till åtgärder. Regeringens utgångspunkt

¹² Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp (SOU 2010:15), Brottsförebyggande rådet (Brå), Stöd till avhoppare från kriminella grupperingar (rapport 2016:6).

att det nationella avhopparprogrammet ska rymmas inom myndigheternas befintliga förvaltningsanslag är t.ex. en fråga som vi får anledning att återkomma till.¹³

En ytterligare aspekt som kommer att få betydelse för avhopparprogrammet är det generella behovet av ett modernt vittnesskydd. Ett väl fungerande vittnesskyddsprogram är avgörande för att få människor att vittna i syfte att beivra grov brottslighet. Personer som har betydelse för utfallet i en rättslig process kan få skydd genom polisens särskilda personsäkerhetsprogram. Det kan t.ex. gälla någon som vittnar under en rättegång och kan påverka om en misstänkt person fälls för ett visst brott. Det kan också gälla tidigare kriminella som genom att lämna avgörande uppgifter till polisen utsätter sig för risken att bli hotade. Dessvärre finns det en rad problem och brister i dagens vittnesskydd. Detta kan inverka på möjligheten för personer i kriminella miljöer att delta i ett avhopparprogram. Även om uppdraget omfattar att ta fram en plan för personer med omfattande skyddsbehov är det oklart om detta är tillräckligt. Till exempel är myndighetens beslut inte skriftligt och går inte att överklaga för den enskilde bevispersonen. I en situation där en person som fått lämna hela sitt gamla liv bakom sig för att ingå i programmet kan det leda till att hen blir helt utlämnad till myndigheten, helt utan insyn, rättssäkerhet eller möjlighet till prövning av beslut under tiden i programmet. Det vore lämpligt om en stödperson med lämplig kompetens har mandat att hjälpa bevispersonen i kontakten med myndigheten. Vänsterpartiet anser att vittnesskyddet behöver moderniseras och uppdateras. Vidare behöver villkoren för de personer som ska ingå i det särskilda personsäkerhetsprogrammet bli tydligare. Läs mer om vårt förslag om ett nytt särskilt personsäkerhetsprogram i motionen Upprättelse för brottsoffer (2021/22:455).

9 Sprid polisens projekt ”Sluta skjut” till hela landet

”Sluta skjut” är ett samarbete mellan polisen, Kriminalvården, Malmö stad och engagerade medborgare för att förebygga skjutningar och göra det lättare att få rätt stöd för den som vill bort från ett våldsamt liv. Ett förnyat avtal om samverkan för åren 2021–2023 har tecknats av myndigheterna. Strategin bygger på en beprövad amerikansk modell, GVI (grupp våldsintervention), som visat goda resultat i våldsutsatta städer i USA. Strategin togs fram i USA i början av 1990-talet av David Kennedy och National Network For Safe Communities vid John Jay College. GVI har upprepade gånger visat att våldet kan minska dramatiskt när medborgare, polis, kriminalvård och socialarbetare går ihop för att arbeta direkt med den lilla men aktiva del av personer som ägnar sig åt våld och kriminalitet i grupper. Kortfattat handlar det om att bryta den gruppdynamik som fostrar ett våldsamt beteende och ersätta den med en gruppdynamik som ser och förstår de många negativa konsekvenser som följer en våldsakt, och fördelarna med att upphöra med våldet. Strategin handlar om ett välkoordinerat samarbete, ett bättre nyttjande av existerande resurser och sättet att kommunicera ut arbetet till grupper och deltagare. Även om lösningen låter enkel så kan det vara svårt att vara den som lägger ifrån sig vapnet först, även om personen kanske vill. GVI:s strategier är utformade för att underlätta för de som är inblandade i skjutningar att upphöra med dem.

En central del av GVI är en s.k. call-in. En call-in är ett möte mellan gruppmedlemmar och de aktörer som gemensamt jobbar med strategin, dvs. polis,

¹³ Se regeringsbeslut 2019-12-19 Ju2019/02027/KRIM, Ju2010/02161/KRIM, Ju2016/03810/KRIM, Ju2018/03621/KRIM (delvis), Ju2018/03622/KRIM (delvis).

socialtjänst, kriminalvård och representanter från samhället som grupperna respekterar och lyssnar på. Syftet med en call-in är att informera medlemmarna om de konsekvenser som drabbar hela gruppen om en person skjuter någon annan, att etablera ett tydligt budskap från alla delar av samhället att våld inte är accepterat, erbjuda en väg ut från ett liv i våld med hedern i behåll och där stöd finns för den som vill hitta en väg in i samhället igen. De som kallas till en call-in är personer som redan är i kontakt med kriminalvården, som en del av deras villkorliga frigivning eller skyddstillsyn. Deltagarna ska sedan sprida budskapet vidare.

Brottsförebyggande rådet (Brå) ansvarar för process- och effektutvärdering av projektet i samarbete med Malmö universitet. Utvärderingen av processen visar att det går att implementera den amerikanska GVI-strategin i en svensk stad och i en svensk kontext, men att lokala anpassningar måste göras och att GVI är en strategi som kräver kunskap och engagemang. Effektutvärderingen visar att antalet skjutningar i Malmö minskade under perioden som pilotprojektet Sluta skjut pågick.¹⁴

Regeringen har avsatt 6 miljoner kronor till Brå i vårandringsbudgeten för 2021 i syfte att sprida arbetsmetoden till fler orter. Regeringen har även aviserat att de avser att ge Brå, Polismyndigheten och Kriminalvården ett uppdrag att sprida arbetsmetoden i samverkan med ett antal frivilliga kommuner. Detta är mycket lovvärt och arbetet bör utgöra grunden för att sprida Sluta skjut till hela landet. För att det ska fungera krävs dock en nationell strategi.

Regeringen bör ge Polismyndigheten och Kriminalvården och Brottsförebyggande rådet i uppdrag att ta fram en nationell strategi för att sprida ”Sluta skjut” till hela landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Riktade insatser mot narkotika och illegala vapen

10.1 Stryp efterfrågan på narkotika

En rapport från Brå 2019¹⁵ visar att den kriminella miljön upprätthålls av de marknader som utgör huvudnäringen i miljön, främst narkotika. Rapporten lyfter fram tre saker som kan minska kriminaliteten: Fortsatta insatser måste ges till individer i socio-ekonomiskt utsatta områden. Polisen måste fortsätta jobba aktivt med att begränsa narkotikahandeln och tillgången på skjutvapen. Vidare måste det finnas en väg ut ur kriminaliteten, t.ex. avhopparverksamhet eller annat stöd för att bryta med sin kriminalitet. Enligt rapporten bör fokus inte bara ligga på tillgången till narkotika, vilken möjligen kan regleras genom att arbeta mot införsel och smuggling, utan även på efterfrågan. Anledningen till detta är att det inte tycks vara ovanligt med konflikter som har sin grund i exempelvis konkurrens om försäljningsområden och kunder. Så länge det finns efterfrågan på narkotika kommer det att finnas en marknad som leder till kriminalitet, våld och konflikter mellan olika gäng. En analys av Brå¹⁶ visar att ungdomar i rikare stadsdelar i Stockholm mer sällan misstänks för narkotikabruk än

¹⁴ Anna-Karin Ivert och Caroline Mellgren, Effektutvärdering av Sluta skjut. En strategi för att minska det grova våldet, FoU-rapport 2021:2.

¹⁵ Brottsförebyggande rådet, Skjutningar i kriminella miljöer, rapport 2019:3.

¹⁶ Brottsförebyggande rådet, Narkotikaanvändning och misstankar om eget bruk bland ungdomar i Stockholm, kortanalys 2/2018.

ungdomar i områden med lägre medelinkomst, trots att de rapporterar högre narkotika-konsumtion. Även bakgrundsfaktorer som boendeform och föräldrars utbildning har betydelse för risken att misstänkas för eget bruk av narkotika. Ungdomar som bor i hyresrätt löper 80 procent högre risk att misstänkas än ungdomar i bostadsrätt eller småhus, och de vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning löper 70 procent högre risk att misstänkas än de vars föräldrar har högre utbildning. Detta visar att insatserna för att minska efterfrågan på narkotika måste ökas och även riktas mot högkonsumtionsområden. Den narkotikahandel som upprätthålls av efterfrågan på narkotika bland människor i välbärgade områden är en starkt bidragande orsak till våldet och otryggheten i socialt utsatta områden. Vänsterpartiet anser därför att särskilda insatser behöver göras i områden med hög narkotikakonsumtion.

Regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att genomföra riktade insatser mot områden med hög narkotikakonsumtion i syfte att strypa efterfrågan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10.2 Stryp tillgången till narkotika och vapen

Under 2020 gjorde tullen stora beslag av bl.a. narkotika och skjutvapen. Bland annat beslagtogs fem gånger mer kokain och tre gånger så mycket cannabis jämfört med 2019. Vidare beslagtogs 142 stycken skjutvapen vilket är mer än dubbelt så många jämfört med 2019. Enligt Tullverket beror ökningen av beslag 2020 dels på satsningen på fler medarbetare, dels på att resandet minskat under pandemin. Därigenom har fler tjänstemän kunnat arbeta med kontroller av den tunga godstrafiken. Tullverket brukar räkna på samhällsnyttan av att det beslagtagna godset aldrig kommer in i samhället, och kostnaden för t.ex. sjukvård och sociala insatser. För 2020 beräknar myndigheten sin egen samhällsnytta till 3,4 miljarder kronor. Detta visar att Tullverkets kontroller, särskilt av den tunga godstrafiken, behöver öka för att ytterligare strypa tillgången till narkotika och illegala vapen. I vårändringsbudgeten för 2021 har regeringen höjt anslaget till Tullverket i syfte att stärka myndighetens operativa verksamhet med nödvändig teknisk utrustning (prop. 2020/21:99).

Brå visar i sin nyligen presenterade rapport¹⁷ att smuglingen av narkotika har professionaliserats och att distributionsleden blivit färre de senaste åren. Vidare har de krypterade kommunikationslösningarna blivit en förutsättning för utvecklingen och en central del för narkotikahandeln. Enligt rapporten bygger narkotikahandeln på gränsöverskridande samarbeten mellan aktörer i kriminella miljöer. Brå påpekar att en förutsättning för den illegala handeln med narkotika är att den kan föras in över gränsen till Sverige. Det är därför centralt att Tullverket får bättre förutsättningar att arbeta mot den transnationella brottsligheten genom ett förstärkt gränsskydd och samverkan med polisen. En förutsättning för att Tullverket och polisen ska ha insyn i de delar av distributionskedjan som föregår smuglingen till Sverige är att de får tillgång till information om svenska och utländska gärningspersoners agerande i andra länder. Att inrätta fler sambandspersoner i centrala transit- och produktionsländer kan enligt Brå vara ett sätt att förbättra kunskapsläget.

För att förhindra införsel av vapen och narkotika måste staten, förutom att öka Tullverkets resurser, satsa på hela rättsväsendet, från polis, åklagare och domstol till

¹⁷ Brottsförebyggande rådet (Brå), Narkotikamarknader. En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare, 2021:10.

kriminalvård, för att grovt kriminella ska kunna lagföras snabbare. Vidare måste samverkan mellan Polismyndigheten, Skatteverket och Kronofogden stärkas. Detta för att snabbare kunna lagföra grovt kriminella även när de inte kan knytas till rena våldsbrott eftersom företag ofta används som brottsverktyg. På så sätt försvåras deras möjligheter att slippa undan att betala skatt och försörja sig på brott. En sådan samverkan mellan myndigheterna bör ingå i en strategi mot ekonomisk brottslighet som vi föreslagit bl.a. i vår följdmotion med anledning av regeringens proposition 2018/19:164 Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag.

Regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att inrätta fler sambandspersoner i centrala transit- och produktionsländer i syfte att kartlägga distributionskedjor för narkotikasmuggling. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10.3 Stoppa smugglingen av illegala vapen och explosiva varor

Enligt en rapport från polisregion Stockholm tyder ursprunget och åldern på många av de vapen som används vid skjutningar i Stockholm på att många av dessa vapen är insmugglade under tidigare decennier. Många av de vapen som används i skjutningar och i de kriminella miljöerna har sitt ursprung på västra Balkan och är i genomsnitt ca 35 år gamla.¹⁸ Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) har det skett en strukturförändring inom det dödliga skjutvapenvåldet. Användningen av legala vapen och tvåhandsvapen, som älgstudsare och hagelgevär, har minskat. I stället har brott där illegala vapen och enhandsvapen använts blivit vanligare. Brå gör bedömningen att tillgången till illegala vapen även generellt sett har ökat i Sverige de senaste 20 åren. Exempelvis anses tillgången på enhandsvapen tillverkade på Balkan och i Tjeckien ha blivit större efter inbördeskrigen på Balkan och östblockets fall (Brå-rapport 2015:24 s. 49 och 52).

Genom återkommande amnestier för illegala vapen och ammunition är det möjligt att minska andelen vapen i samhället. Vapenamnesti innebär att vem som helst kan lämna in skjutvapen och ammunition anonymt till polisen och slippa rättsliga påföljder. Syftet är att reducera antalet illegala vapen i samhället och på så sätt minska antalet vapenbrott. Eftersom sprängämnen inte omfattas av vapenlagen krävs särskilda amnestier för explosiva varor. Under den senaste vapenamnestin våren 2018 fick polisen in 12 000 vapen. De flesta lämnades in i storstadsregionerna och enstaka vapen kunde kopplas till den kriminella miljön. Den första amnestin för explosiva varor hölls under hösten 2018. Även om de sprängmedel som lämnades in inte i önskad omfattning kom från kriminella gäng vid detta tillfälle så bör åtgärden upprepas. I samband med att återkommande vapenamnestier införs bör även anhöriga få stöd från myndigheterna att våga anmäla närstående som har olagliga vapen.

Vänsterpartiet är generellt sett kritiskt till höjda straff och ökad kriminalisering. När det gäller just vapenlagstiftningen har Vänsterpartiet haft en delvis annorlunda inställning och sett positivt på att skärpa vapenlagstiftningen för att hindra förekomsten och användningen av illegala vapen i Sverige. Vi har även i våra tidigare budgetmotioner anslagit mer resurser till tullen för att öka kontrollerna och få större möjligheter att beslagta vapen som smugglas in illegalt. Vänsterpartiet står bakom de av riksdagen beslutade lagändringar som innebär skärpta straff för de allvarigare formerna av vapenbrott och brott mot tillståndsplikten för explosiva varor, liksom för smuggling av

¹⁸ Illegal vapenanvändning i polisregion Stockholm. Strategisk rapport, U 314/20, Polismyndigheten, polisregion Stockholm maj 2020.

vapen och explosiva varor (prop. 2019/20:200). Vänsterpartiet står även bakom regeringens förslag om att öka kontrollen över de som befattar sig med explosiva varor (prop. 2020/21:158). Riksdagen har nyligen beslutat om förslaget som är ett ytterligare steg i riktning för att motverka våldet inom kriminella kretsar och den illegala användningen av explosiva varor. Sprängningar riskerar även att skada många människor och skapa allmänfarlig ödeläggelse. Vänsterpartiet poängterade dock att regeringens proposition förbiser hur explosiva varor förs in i Sverige i ett särskilt yttrande (bet. 2020/21:FöU9). Propositionen beskriver vikten av att öka kontrollen över de som har tillgång till explosiva varor och att de anläggningar där explosiva varor hanteras ska vara inrättade på ett betryggande sätt. Det kan vara viktiga åtgärder för att undvika stölder och annat obehörigt förfarande av sådana personer som inte borde ha tillgång till varorna. Samtidigt är den illegala införseln av explosiva varor till Sverige en stor orsak till att kriminella kretsar får tillgång till dessa. Skärpt kontroll av explosiva varor bör även därför inkludera hur Tullverket ska arbeta, självständigt och i samarbete med Polismyndigheten, för att effektivt motverka den illegala införseln av explosiva varor enligt lagen (1996:701) om Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom Europeiska unionen och lagen (2000:1225) om straff för smuggling. Samordningen mellan olika myndigheter är central för att reagera när det inträffar illegala sprängningar, men framför allt när det gäller brottsförebyggande åtgärder som gör att explosiva varor aldrig når obehöriga personer.

Journalisterna Jani Pirttisalo Sallinen och Mathias Stähle har granskat vapnens väg genom Europa till Sverige.¹⁹ En av smuggelvägarna går till Sverige från Slovakien via Österrike genom Tyskland och Danmark. Ofta är det icke fungerande vapen bl.a. från kalla krigets tid och vapendelar som förs in i landet för att sedan göras om till fungerande vapen. Granskningen visar att polisen behöver mer resurser för att kunna kartlägga vapensmugglingen och hanteringen i syfte att kunna stoppa den.

Regeringen bör ta initiativ till regelbundet återkommande vapenamnestier i syfte att få människor att lämna in illegala vapen, ammunition och explosiva varor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör ge Polismyndigheten i uppdrag att särskilt prioritera smugglingen och hanteringen av illegala vapen i syfte att stoppa den. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Linda Westerlund Snecker (V)

Guðrun Nordborg (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Jessica Wetterling (V)

¹⁹ Jani Pirttisalo Sallinen och Mathias Stähle, Vapensmederna: männen som beväpnar Sveriges kriminella, Norstedts förlag 2021.